

Päivi Gynther

Ajankohtaiskatsaus Ruotsin uskontopolitiikkaan

Johdanto

Tämän katsauksen kimmokkeena oli halu selvittää miten ortodoksinen kirkko voisi edistää maahanmuuttajien integroitumista yhteiskuntaan ja millainen tutkimustieto voisi tukea kirkkoa kyseisessä tehtävässä. Ruotsi on vuosikymmenien saatossa monissa asioissa edustanut yhteiskunnallista esikuvaa, jota Suomi on pyrkinyt kirmään kiinni. Maahanmuuttajien integroituminen ja uskontojen asema eivät välttämättä kuulu näihin asioihin; julkisessa keskustelussa kuulee pikemminkin, että Suomen olisi yritettävä välttää Ruotsin virheet. Ajankohtaiskatsaus länsinaapurin uskontopolitiikkaan ei pyri sen enempää esikuvien kuin erheidenkään esittelyyn. Tavoitteena on ensi sijassa kannustaa ortodoksisuuden tutkijoita asemoimaan tutkimustaan suhteessa monikulttuuriseen, moniuskontoiseen yhteiskuntaan, jollainen Suomikin enenevässä määrin on.

Tarkoitukseni on herättää keskustelua vähemmistökirkon piirissä koetun tutkimuksen tarpeesta. Siksi kiinnitin myös lähteiden valinnassa huomiota mahdollisuuteen kuulla valtavirrasta poikkeavia näkökulmia. Ruotsissa kuten Suomessakin luterilaisuus on kristillisistä kirkkoperheistä suurin. Muiden kolmen kirkkoperheen – ortodoksien, katolisten ja vapaiden suuntien – yhteenlaskettu jäsenmäärä on alle 10 % maiden kristityistä. Haastattelin syyskuussa 2019 kahdeksaa tutkijaa, joista yksi työskenteli Ruotsin kirkon tutkimuskeskuksessa, yksi uskonnollisten yhteisöjen valtiollisesta tuesta vastaavassa virastossa ja loput kuusi ortodoksisen, katolisen ja vapaiden suuntien instituuteissa ja ajatuspajoissa.

Haastatteluista poimin niissä kertautuvasti esiintyvät teemat, joiden avulla hain Ruotsin valtiopäivien sivuilta kyseisiin teemoihin liittyvät aloitteet ja välikysymykset vuosina 2018–2019.¹ Eduskunta-aloitteiden informa-

¹ Alaviitteissä eduskunta-aloitteet on merkitty numerosarjana, uusin ensimmäisenä. Välikysymykset on merkitty tunnuksella vk.

tiivisuus piilee niiden ajantasaisuudessa ja mahdollisuudessa kuulla niin hallituspuolueiden kuin oppositionkin ääntä. Katsaukseen ei sisälly tutkimuskirjallisuutta eikä lehtien palstoilla tai sähköisissä medioissa käytyä keskustelua, vaikka median rooli luonnollisesti onkin tärkeä siinä, miksi jotkut asiat herättävät niin voimakkaita reaktioita.

Mistä kiistellään?

Päivänpolttaviksi uskontopoliittisiksi kysymyksiksi osoittautuneet kymmenen teemaa ovat: 1) kristityksi kääntyneen turvapaikanhakijan uskon aitouden arviointi, 2) lasten integriteetti, 3) omantunnonvapaus, 4) polarisoituminen, 5) rukouskutsut, 6) suvaitsemattomuus ja syrjintä, 7) tunnustukselliset vapaakoulut, 8) uskonnollinen lukutaidottomuus, 9) valtionavustusten demokraatiakriteerit, 10) yksilökeskeisyys. Näiden teemojen lyhyillä kuvauksilla pyrin antamaan lukijalle tuntumaa Ruotsin ajankohtaiseen uskontopoliittiseen ilmastoon.

Kristityksi kääntyneen turvapaikanhakijan uskon aitouden arviointi

Uskon aitouden arviointi nousi puheenaiheeksi Ruotsissa sen jälkeen, kun kävi ilmi, että kristinuskoon kääntyneitä turvapaikanhakijoita karkotetaan maihin, joissa kristittyjä vainotaan ja tapetaan. Viranomaisia kritisoidaan siitä, että he yrittävät selvittää turvapaikanhakijan uskon aitoutta kysymyksillä joihin ruotsalaisetkaan kristityt eivät osaa vastata. Maahanmuuttoviraston oikeudellinen osasto julkaisi kohun hälventämiseksi lausunnon uskonnollisen vakaumuksen arviointiin käyttämistään tutkimusmenetelmistä.² Karkotuspäätösten nähtiin kuitenkin perustuvan pikemminkin poliittiseen ideologiaan kuin oikeudellisiin perusteisiin. Vapaiden suuntien kirkkokunnat teettivät yhteisvoimin tätä näkemystä vahvistavan laadullisen tutkimuksen.³ Asian parlamentissa esiin nostaneessa aloitteessa edellytetään, että maahanmuuttoviraston ymmärrystä uskonnon merkityksestä ja käännynnäisten erityisestä haavoittuvuudesta viranomaiskohtamisissa tulee lisätä.⁴

² Migrationsverket 2018.

³ Konvertitutredningen 2019.

⁴ 2018/19:174

Kysymys lasten integriteetistä

Lapsen integriteetin suojasta keskustellaan haastateltavien mukaan erityisen kiihkeästi tilanteissa, joissa konkreettisilla toimenpiteillä on peruuttamattomia vaikutuksia. Tyttöjen sukupuolielinten silpominen on Ruotsissa kielletty lailla vuodesta 1982. Uskonnollisin perustein suoritettavasta poikalasten ympärileikkauksesta puolestaan säädettiin laki vuonna 2001. Toimenpiteen sallittavuutta perusteltiin tuolloin monituhatvuotisen uskonnollisen perinteen kunnioittamisella. Laki ei velvoita julkisen terveydenhuollon henkilöstöä suorittamaan toimenpidettä, ja monissa maakunnissa sitä toteutetaan korkeintaan maksullisena palveluna. Muun muassa Ruotsin lastenlääkäriliiton mukaan kyseessä on perinnäistapa, josta tulisi päästä eroon. Toimenpiteen katsotaan loukkaavan lapsen koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta sekä oman kehonsa että tulevan katsomuksellisen suuntautumisen suhteen. Eduskunta-aloitteissa vaaditaan ei-lääketieteellisten ympärileikkausten totaalikieltoa kunnes lapsi on täyttänyt 18 vuotta ja voi itse päättää asiasta.⁵

Mainittakoon että Islannissa hallitus veti takaisin lakiesityksensä ei-lääketieteellisten ympärileikkausten kriminalisoinnista keväällä 2018, sen jälkeen kun esitykseen oli reagoitu voimakkaan kielteisesti kansainvälisillä foorumeilla. Kriminalisoinnin katsottiin loukkaavan juutalaisia ja muslimeja, joille ympärileikkaus merkitsee Jumalan ja Abrahamin välisen liiton sinettiä ja on uskonnollisena rituaalina rinnastettavissa kristilliseen kasteen sakramenttiin. Ympärileikkauksen, kuten kasteenkin, katsotaan osoittavan osallisuutta ja liiton jäsenyyttä. Kysyttiin eikö maallisen lainsäätäjän tuolloin tulisi tarkastella myös kristillistä kastetta peruuttamattomana toimenpiteenä, joka tulisi suorittaa vain täysi-ikäiselle hänen itsensä vapaaehtoisesti valitsemana.

Omantunnonvapaus

Omantunnonvapaus työelämässä on noussut puheenaiheeksi erityisesti kiistelyssä kätilöiden oikeudesta olla osallistumatta raskaudenkeskeytyksiin. Asian riitauttaneet kätilöt ovat hävinneet jutun kaikissa kotimaisissa oikeusasteissa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien harkitsi, ottaako se moraalisesti ja uskonnollisesti arkaluontoisen jutun käsiteltäväkseen, vai jättääkö asian jäsenvaltion harkintavaltaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin päätti 12.3.2020, että se ei ota ruotsalaisikätilöiden valitusta tutkittavaksi.

⁵ 2019/20:3290, 2019/20:2686, 2018/19:855, 2018/19:1821, 2018/19:35

Terveydenhuollon henkilökunnan laajemminkin on todettu kohtaavan vaikeita eettisiä ongelmia työtehtävissään. Omatuntokysymyksiksi voivat muodostua esimerkiksi avustettuun hedelmöitykseen tai elinsiirtoihin osallistuminen tai iänmääritystutkimuksen tekeminen turvapaikkaa hakevalle nuorelle. Länsi-Euroopan maista vain Suomi ja Ruotsi ovat vailla lakia, jonka nojalla terveydenhuollon henkilöstöön kuuluva voisi pidättäytyä omatuntonsa vastaisista työtehtävistä. Lauseke, jonka mukaan papeilla ei ole vihkikipakkoa sen sijaan kirjattiin lakiin jo Ruotsin salliessa samaa sukupuolta olevien avioliitot vuonna 2009.

Valtiopäivillä tehdyssä aloitteessa terveydenhuoltohenkilöstön oman tunnonvapauden turvaamiseksi viitataan Euroopan neuvoston päätöslauselmaan (1763/2010) jonka mukaan terveydenhuollon henkilökunnalla on oltava oikeus ilman rangaistusta tai syrjintää kieltäytyä osallistumasta raskaudenkeskeytyksiin tai kuolinavun antamiseen. Toisessa samaa asiaa koskevassa aloitteessa esitetään, että omatuntokysymyksiin liittyvät ristiriitatilanteet tulisi ratkaista työpaikoilla työntäjän aktiivisella myötävaikutuksella, mutta ilman sitovaa lainsäädäntöä.⁶

Polarisaatio

Haastateltavien keskuudessa vallitsi laaja yksimielisyys siitä, että kristillisillä yhteisöillä on merkittävä rooli omien seurakuntiensa jäsenistön tukena. Mahdollisuudet tavoittaa haavoittuvia väestönosia oman kirkon ulkopuolella sen sijaan vaihtelevat kirkkokunnasta toiseen. Periaatteessa kaikkien yhteisöjen on mahdollista hakea valtiolta rahallista tukea sosiaalisiin ja integraatiota edistäviin toimintoihin.

Ongelmallisena pidettiin joidenkin maahanmuuttajakirkkojen varsin polarisoitunutta näkemystä sekä ekumeenisesta toiminnasta että maallisesta Ruotsista ja sen esillä pitämistä ihmisoikeusperiaatteista. Maahanmuuttajaryhmien tendenssi perustaa omia, ekumeenisen toiminnan ulkopuolelle jättäytyviä seurakuntiaan arveltiin johtuvan juuri siitä, että Ruotsin kirkon koetaan olevan tiukasti liian liberaalin valtion poliittisessa ohjauksessa.

Hallitus antoi vuonna 2016 uskonnollisten yhteisöjen tukiviranomaiselle (SST) tehtäväksi vahvistaa tukeaan niille kunnille, jotka haluavat panostaa kirkkokuntien ja uskontojen väliseen yhteistyöhön. Tätä nykyä katsomusten-

⁶ 2019/20:3293, 2018/19:2989, 2018/19:2478

välisiä toimintamuotoja on useita erilaisia. Neuvostoissa, verkostoissa, ajatuspajoissa tai muissa toimintamuodoissa on mukana tutkijoita, opiskelijoita, yhteisöjohtajia, kuntien edustajia ja tavallista kansaa. Eduskunta-aloitteessa 2018 korostetaan, että julkisen vallan tulee edelleen tukea näitä toimintoja arvokkaana kontribuutiona yhteiskunnan polarisoitumista vastaan.⁷

Rukouskutsut

Vakiintunutta käsitystä uskontojen ja julkisen tilan välisestä suhteesta haastavat voimakkaimmin moskeijoista ulkona kaiuttimilla lähetettävät rukouskutsut. Perjantaisin keskipäivän aikaan annettavien rukouskutsujen kesto ja äänenvoimakkuus määritellään poliisin paikallistasolla tapauskohtaisesti antamissa luvissa. Lupia koskevat valitukset on hylätty muun muassa argumenteilla uskonnonvapaudesta, yhteiskunnan avoimuudesta ja tasa-arvosta. Ruotsin kirkon johto on asettunut tukemaan kaiuttimista kuuluvien rukouskutsujen sallimista.

Lupien myöntämistä kuitenkin myös vastustetaan peräänantamattomasti. Tuoreimmista eduskunta-aloitteista vaaditaan joko rukouskutsujen kansallista totaaliikieltoa tai kuntatason lupamenettelyä koskevien säädösten uusimista.⁸ Perusteluina esitetään muun muassa, että rukouskutsut – toisin kuin kirkonkellojen ja jäätelöautojen sanattomat äänisignaalit – sisältävät sanallisen uskontopropagandistien viestin, jolta ihmiset sen kuulumisalueella eivät voi välttyä sen enempää päiväkodeissa, kouluissa, hoitolaitoksissa kuin työpaikoilla tai omissa kodeissaan. Vaihtoehtoisena ratkaisuna esitetään rukouskutsujen lähettämistä esimerkiksi mobiilisovellusten avulla.

Eräs minareettikeskusteluun osallistuva taho on elokuussa 2019 perustettu Nyans-puolue, joka ohjelmajulistuksensa mukaan nostaa islamfobian yhdeksi keskeisistä teemoistaan ja muun muassa vaatii muslimeille perustuslaissa turvattua vähemmistöasemaa. Tätä nykyä Ruotsin kansallisen vähemmistöstatuksen ovat saaneet ruotsinsuomalaiset, romanit, tornionlaaksolaiset, juutalaiset ja saamelaiset (viimeksi mainittu myös alkuperäiskansana). Vastaavan aseman myöntäminen muslimeille nostaisi aiempaa voimakkaammin esiin myös keskustelun oikeudesta kovaäänisillä kaiutettuihin rukouskutsuihin. Haastatellut eivät pitäneet todennäköisenä muslimipuolueen mahdoli-

⁷ 2018/19:411

⁸ 2019/20:734, 2019/20:521, 2019/20:211, 2018/19:1751

suuksia nousta vahvaksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi. Tulokkaan arvioitiin saavan kannatusta korkeintaan yksittäisissä kunnissa, mutta ei valtakunnallisissa vaaleissa.

Suvaitsemattomuus ja arkisyrjintä

Tuoreiden selvitysten mukaan antisemitismien ja islamofobian ohella myös kristofobiksi luokiteltavat viharikokset erityisesti käännyttäviä kohtaan ovat lisääntyneet. Uskontoihin liittyvää syrjintää ja suvaitsemattomuutta esiintyy sekä työpaikoilla että kouluissa. Uskonnollisen vaatetuksen, erityisesti huivien käytön, on todettu korreloivan työttömyyden kanssa. Uskonnollisia ja elämäntavoihin liittyviä rajoitteita kouluruokailussa ei välttämättä kunnioiteta. Kouluissa käytetään vaatetuksessa sekä huntuja että hakaristejä. Opettajilla on lakisääteinen valtuus poistaa oppilailta vaarallisia esineitä ja aineita, mutta uskonnollisten tai ideologisten symbolien käyttöön osana vaatetusta tämä valtuus ei ulotu. Eduskunta-aloitteissa on vaadittu, että kaikki tunnustukselliset symbolit tulisi jättää kaikkien esikoulujen ja koulujen ulkopuolelle.⁹ Maassa, jossa ilmaisuvapaus on vahvasti ankkuroitu perustuslakiin, voi oppilaille kuitenkin asettaa pukeutumiseen liittyviä rajoituksia vain perusoikeudet huomioiden.

Uusin lisä syrjimättömyysdiskursseihin on vaatimus oikeudesta negatiiviseen uskonnonvapauteen, toisin sanoen käsitys jonka mukaan niidenkin oikeudet tulee turvata jotka eivät halua nähdä eivätkä kuulla uskontojen ilmentymisiä julkisessa tilassa.¹⁰ Haastatteluissa pohdittiin myös ”sekulaaria suvaitsemattomuutta”, valtion poliittista ohjausta erityisesti luterilaisen enemmistökirkkoon ja sieltä edelleen pienempiin kirkkoperheisiin kohdistuvia mukautumisvaatimuksia.

Tunnustuksellisten vapaakoulujen asema

Hallitus käynnisti selvitystyön tunnustuksellisten vapaakoulujen asemasta vuoden 2018 alussa. Alun perin tavoitteena oli vain olemassa olevien koulujen johtajille asetettujen pätevyysvaatimusten tiukentaminen. Reformitarvet-

⁹ 2019/20: 3374, 2019/20:3124, 2019/20: 987,vk 2018/19:255

¹⁰ 2019/20:3360

ta perusteltiin muun muassa sillä, että oppilaita oli jaoteltu ryhmiin sukupuolen mukaan ilman pedagogisia perusteita sekä laiminlyöty evoluutio-opin ja seksuaalikasvatuksen opettamista. Sittenkin selvitystehtävää laajennettiin koskemaan uusien tunnustuksellisten vapaakoulujen perustamiskielto.

Yksi selvityksen kynnyskysymyksistä on, rikotaanko perustamiskielolla Euroopan ihmisoikeussopimusta, jonka mukaan ”valtion tulee kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus”. Kyse on myös kansainvälisten ihmisoikeusstandardien toistaan poikkeavien painotusten tulkinnasta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen tavoin myös YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa tunnustetaan vanhempien oikeus varmistaa lapsilleen omien vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapsi sen sijaan on osittain irrotettu perheestään ja nähdään oikeussubjektina, jota vanhempien tulee ohjata ja tukea kunnes hän kasvaa ottamaan täyden vastuun omista oikeuksistaan.

Vapaakoulujen asema liittyy myös edellä kuvattuun kysymykseen lapsen integriteetin kunnioittamisesta. Toisaalla tunnustuksellisia kouluja pidetään lasten uskonnonvapauden turvaajina, koska ne tarjoavat heille ympäristön, jossa uskonnonharjoittamista ei pidetä kummallisuutena. Toisaalla näiden koulujen katsotaan indoktrinoivan lapsia ja siten loukkaavan heidän uskonnonvapauttaan sen sijaan, että kukin saisi aikuistuuksaan itse valita uskoako ja mitä.

Selvityshenkilö luovutti raporttinsa Ruotsin opetusministerille 8.1.2020. Raportissa todetaan, että uusien tunnustuksellisten koulujen perustamiskieltoon liittyy useita ongelmia sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen että EU-lainsäädännön valossa.¹¹ Kompleksiseen kokonaisuuteen liittyy kysymys oikeudesta elinkeinon harjoittamiseen. Monet vapaakouluista ovat osakeyhtiöiden omistuksessa. Perustelujen löytäminen sille, miksi vanhojen yhtiöiden annettaisiin jatkaa toimintaansa mutta uusia ei saisi perustaa, voi olla vaikeaa. Valtiopäiväedustajien uusimpina avauksina esitetään kaikkien tunnustuksellisten vapaakoulujen lakkauttamista ja kaikkien po. koulutuksen järjestämislupien epäämistä uskonnollisilta yhteisöiltä.¹²

¹¹ 2019:64

¹² 2019/20:3169, 2019/20:987, 2018/19:438, vk2018/19:292

Uskonnollinen lukutaidottomuus

Uskontojen lukutaitoa, uskonnollisen kielen tuntemista ja ymmärtämistä pidetään yhä tärkeämpänä virkamiestaitona yli hallinnonalarajojen. Ruotsi on useissa tutkimuksissa arvioitu maailman sekularisoituneimmaksi maaksi, mutta samanaikaisesti yhteiskunnan moniuskontoisuus haastaa vastavuoroiseen oppimiseen uskoon ja järkeen perustuvien näkemysten välillä.

Uskontojen lukutaidon vahvistamisesta puhutaan sekä osana yhteiskunnallista yleissivistystä että maahanmuuttajien kotouttamista. Ruotsissa kunnilla on lakisääteinen velvollisuus tarjota turvanpaikanhakijoille ja pakolaisille kansallisesti yhdenmukainen yhteiskuntaan orientoiva kurssi ja turvapaikanhakijoilla puolestaan velvollisuus osallistua kyseiselle kurssille. Eduskunta-aloitteissa vaaditaan kurssin tuntimäärän lisäämisen ja loppukokeen käyttöönoton ohella osiota, jossa kurssilaisia informoidaan maassa vallitsevasta uskonnonvapaudesta.¹³ Myös Ruotsin kansalaisuutta hakevien kokeeseen esitetään uskonnonvapautteen liittyvää osiota.¹⁴

Yhteiskunnallista lukutaitoa sivuavat eduskunta-aloitteet, joissa esitetään vahvistettavaksi viranomaisten ja ammattilaisten osaamista kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteistä ja siihen puuttumisesta.¹⁵ Ruotsissa on jo vuosia laadittu kansallisia strategioita ja eri ammattiryhmille kohdennettuja oppaita kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisemiseksi. Tuoreimmissa aloitteissa esitetään, että myös maan etnisille ja uskonnollisille yhdistyksille pitäisi suunnata tiedotuskampanja, jossa käsitellään demokraattisia ja ihmisoikeuksia, painotetaan erityisesti naisten, lasten ja homoseksuaalien oikeuksia, sekä selvennetään mistä kunniaan liittyvässä väkivallassa on kyse.¹⁶

Valtionavustusten demokratiakriteerit

Ruotsin valtio huolehtii organisatorisesti riittävän kehittyneiden uskonnollisten yhteisöjen jäsenmaksujen keräämisestä. Uskonnolliset yhteisöt voivat saada valtiolta toiminta-avustusta rekisteröidyn jäsenmäärän mukaan. Perus-

¹³ 2019/20:2988, 2018/19:2932, 2018/19:2819, 2018/19:2918, 2018/19:1436, 2018/19:174

¹⁴ 2019/20:3052

¹⁵ 2019/20:405

¹⁶ 2019/20:3277, 2018/19:2865, 2018/19:2861, 2018/19:248

teluna on, että näin kaikille tunnustuksellisille yhteisöille turvataan yhtäläiset edellytykset uskonnolliseen toimintaan ja kaikille yksilöille yhtäläinen mahdollisuus harjoittaa uskontoaan ja nauttia uskonnonvapaudesta. Valtioavustusten uskotaan myös edistävän demokraattista osallistumista kannustamalla uskonnollisia yhteisöjä järjestäytymään yhdistyslainsäädännön mukaisesti.

Tuoreissa eduskunta-aloitteissa kuitenkin esitetään myös, että sekä kunnallisten avustusten että valtioavustusten maksaminen uskonnollisille yhteisöille tulisi lopettaa ja että avustusten jakamisesta vastaava valtion virasto tulisi lakkauttaa. Aloitteentekijöiden mukaan niillä uskonnollisilla yhteisöillä, jotka eivät kykene rahoittamaan toimintaansa jäsenmaksuilla tuskin on mitään arvokasta tarjottavaa jäsenilleen, jolloin valtiollakaan ei ole mitään syytä rahoittaa yhteisön toimintaa.¹⁷

Valtionavustuksilla on jo pitkään ohjattu yhteisöjä kunnioittamaan demokratiaa ja tasa-arvoa. Valmisteilla on säädösuudistus, jonka mukaan avustusta eivät voisi saada yhteisöt, joissa ei sanouduta irti perheväkivallasta, pakkoavioliitoista, väkivaltaisista ääriilikkeistä, tai joissa suhtaudutaan epäkunnioittavasti kanssaihmiisiin sukupuolen, etnisen alkuperän, vakaumuksen tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi.¹⁸

Uskonnollisten yhteisöjen keskuudessa säädösuudistuksen pelätään välineellistävän avustusten saajat valtion yhdenmukaistamispolitiikan toimeenpanijoiksi. Erityisesti valtionavun kieltämisen perusteiden selkeyteen vaaditaan kiinnitettävän erityistä huomiota. Vertailukohtena mainitaan poliittiset puolueet jotka eivät menetä puoluetukeaan yksittäisen puolueen edustajan antaman kiistanalaisen lausunnon tai tekemän rikoksen takia. Avustuksille vaihtoehtoisina ja samalla myös valtionkontrollia vähentävinä malleina uskonnollisten yhteisöjen talouden vahvistamiseen ehdotetaan muun muassa vapautusta arvonlisäverotuksesta, työnantajamaksujen alentamista ja lahjoitusten vähennysoikeutta henkilöverotuksessa. Yhteisöt voivat vastaanottaa taloudellista tukea myös ulkomailta. Valtiopäivillä yhteisöjen ulkomaista rahoitusta koskevaa lainsäädäntöä on esitetty tarkistettavaksi.¹⁹

¹⁷ 2019/20:2874, 2019/20:2845, 2018/19:1332, 2018/19:1008, 2018/19:735, 2018/19:443, 2018/19:440, vk2018/19:319

¹⁸ 2019/20:3277, 2019/20:3046

¹⁹ 2019/20:2723

Yksilökeskeisyys

Ruotsin sekulaari valtionhallinto painottaa individualistista näkökulmaan, mutta post-sekulaari tila vaatii ottamaan huomioon myös näkökulman lasten asemasta osana perheitään, joiden oikeutta kasvattaa lapsiaan valtion ei tule loukata. Haastateltavat kiinnittivät huomiota siihen, kuinka yksilöoikeuksia painottava valtioindividualismi on vähä vähältä syrjäyttänyt ydinperheen. Erityisesti tunnustuksellisiin vapaakouluihin liittyvässä julkisessa keskustelussa on havaittu yhteiskunnallisten vaikuttajien puhuvan perheestä ”toisena” jonka hallussa ovat ”meidän lapsemme”.

Valtiopäiväaineistosta 2018–2019 löytyi tätä teemaa sivuava maininta aloitteesta otsikolla Venäjä. Aloitteessa todetaan, että Venäjän ortodoksiselle kirkolle on annettu säädöksin turvattu erityinen rooli ja että kirkko on viime vuosina saavuttanut yhä vahvemman aseman maassa läheisten suhteidensa avulla valtiovaltaan. Samassa aloitteessa todetaan LGBTQ-ihmisten oikeuksia loukkaavan erityisesti Putinin vuonna 2013 allekirjoittama laki, jonka perustana on ”perinteisten perhearvojen suojeleminen”.²⁰

Päätelmät

Katsaus Ruotsin uskontopolitiikan ajankohtaisteemoihin vahvistaa käsitystä siitä, että ortodoksisuuden tutkimuskentällä tarvitaan liturgiseen elämään, kirkkomusiikkiin, kirkkohistoriaan ja ikonografiaan keskittyvien tutkimusten ohella myös yhteiskuntatieteellistä aikalaistutkimusta. Kyse ei ole vain siitä, kuinka kirkko saisi paremmin tavoitettua ortodoksitauksaisia maahanmuuttajia. Loppupäätelmänä nostan esiin tutkimusavauksen, joka edellä käsitellyistä liittyy valtionavustusten demokratiakriteereihin, mutta mahdollistaa myös muiden teemojen tarkastelun ortodoksisuuden näkökulmasta.

Demokratiakriteereillä pyritään tarjoamaan objektiivista ja epäpoliittista ohjausta uskonnollisille yhteisöille. Hyvää uudistuksessa on, että se osaltaan mahdollistaa abstraktien ihmisoikeusnormien konkretisointia. Demokratia- ja ihmisoikeusdiskurssit sisältävät kuitenkin paljon avoimia ja ristiriitaisia käsitteitä. Samalla kun ihmisoikeuksien kieli tarjoaa emansipatorisen sanaston monille ihmisryhmille, se on myös luonut oman instituutionsa, jol-

²⁰ 2019/20: 3357

la on oma ylikansallinen eliittinsä ja joka vaikuttaa keskeisesti siihen, kenen oikeuksia edistetään, mistä asioista puhutaan ihmisoikeusloukkauksina, ja miten ihmisoikeussanastoa kehitetään. Demokratiakriteerien kehittämisessä ja seurannassa ei tule olla kyse vain siitä, kuinka uskonnolliset yhteisöt suositutellaan sisäistämään tämä sanasto, omaksumaan ihmisoikeuksien kieli, jota myös maailmanlaajuisesti sieluttomaksi *sekulaariksi uskonnoksi* sanotaan.

Käsitys todellisuudesta rakentuu diskursiivisesti. Keskustelua tulee voida käydä siitakin, missä kohdin demokratiakriteerjä olisi arvioitava kriittisesti. Uskonnollisten yhteisöjen ei tule olla vain arvioinnin kohteita vaan myös prosessin arvioitsijoita. On kysyttävä, millaisilla indikaattoreilla demokratian kunnioittamista arvioidaan ja minkä tahojen tehtäväksi arviointi määritellään. On arvioitava myös valtionhallinnon ja kirkkojen välisen vuorovaikutuksen mahdollisia ongelmia. Pohjoismaisen ortodoksisuuden ainakin toivoisi olevan keskustelevaa, sekä kirkon arvoja esillä pitävää että muiden arvoja kuuntelevaa.

Huomiota tulisi kiinnittää siihen, kuinka monilla toisistaan poikkeavilla tavoilla oikeus uskonnonvapauteen voidaan käsittää. Se voidaan toki nähdä yksilön oikeutena valita elämäntatsumuksensa kognitiivisin perustein tai negatiivisena oikeutena jonka mukaan muiden uskonnonharjoittamista julkisessa tilassa ei tarvitse sietää, mutta se tulee huomioida myös oikeutena osallistua oman perheen ja oman yhteisön perinteeseen. Kirkon on myös kysyttävä miten diskursseissa huomioidaan kodittomat, nälkäiset ja janoiset, ja erityisesti mikä arvo annetaan juuriltaan revittyjen ihmisten sieluntarpeiden tyydyttämiselle.

Mielestäni sekä Suomi ja Ruotsi tarvitsevat analyysiä siitä, kuinka keskenään ristiriitaisilta vaikuttavia näkökulmia voidaan tehdä ymmärrettävämmäksi, ja kuinka vähemmistökirkojen näkökulmat tulevat huomioiduksi. Postsekulaari demokraattinen yhteiskunta ei ole ainoastaan tietoisuutta uskonnollisten yhteisöjen läsnäolosta. Se on myös yhteisöjen aitoa kohtaamista keskustelukumppaneina, niin että kaikki alakulttuurit, olivatpa uskonnollisia tai eivät, tunnustavat toisensa yhden ja saman poliittisen yhteisön jäseniksi. Yhteiskunnallisen koheesion kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaisilla ja kenen määrittelemillä käsitteillä todellisuutta hahmotetaan. Erilaisten käsitysten ei tarvitse olla vastakkaisia, vaan ne voivat olla myös toisiaan täydentäviä. Tutkimuksellinen haaste olisikin kehittää malleja joissa huomioidaan eri näkökannat ja haetaan kosketuspintoja niiden välillä.

Lähteet

Konvertitutredningen

2019 Gustin Bergström, M., Josefsson, U., Lindqvist, M., Nordström, R., Ahlstrand, R. & Svensson, J., Konvertitutredningen: Rapport om Migrationsverkets hantering av konvertiters asylprocess. [<http://manniskorattsjuristerna.se/wp-content/uploads/2019/03/konvertitutredningen.pdf>]. Luettu 18.8.2020

Migrationsverket

2018 Rättsligt ställningstagande angående metod för prövningen då religion, inklusive konversion och ateism m.m. åberopas som asylskäl. – SR 46/2018, 2018-12-13[<https://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=42454>]. Luettu 18.8.2020.

SOU 2018:18

Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst samhälle.

SOU 2019:64

Nya regler för skolor med konfessionell inriktning.